ILYÉS B. HAJNALKA*

SZEMELVÉNYEK A KOLOZSVÁRI LYCEUM NYOMDA TÖRTÉNETÉBŐL (1861–1864)

Kulcsszavak: 19. század, római katolikus, nyomda, litográfia, Kolozsvár, Szentpéteri Imre

Kolozsvár katolikus nyomdája 1726-ban kezdett el dolgozni,¹ és a jezsuita szerzetesek kezére lett bízva, akik 1693-ban tértek vissza Kolozsvárra. A rend feloszlását követően Kollman József kapta meg a könyvnyomtatás jogát² az elkövetkező tíz esztendőre. Munkássága alatt hanyatlásnak indult a nyomda, amihez könnyen hozzájárulhatott az is, hogy a bécsi nyomdász és üzletember sajnos nem tudott magyarul. Végül a katolikus egyház elhatározta, hogy a felszerelés egy részét eladja. Hochmeister Martin³ is szeretne volna megvásárolni és ajánlatot is tett, de a felszerelés Batthyány Ignác erdélyi püspök tulajdonába került, ő pedig székhelyére, Gyulafehérvárra szállította. A Kolozsvárt maradt betűkkel tovább dolgozó Püspöki Nyomda⁴ utolsó nyomtatványa 1794-ből ismeretes. Hochmeister neve 1809-ben újra előtűnik, amikor kolozsvári nyomdáját odaajándékozta a katolikus egyháznak, hogy újra beindíthassa a könyvnyomtatást. Ehhez adódik majd hozzá a Gyulafehérvárról visszakérült felszerelés, amit Bergai József kolozsvári katolikus akadémiai tanár vásárolt meg 1812-ben, majd 1829-ben eladott a katolikus nyomdának.⁵

A Római Katolikus Lyceum nyomda⁶ 19. századi történetéről Ferenczi Zoltán⁷ könyvében olvashatunk. Innen tudjuk meg, hogy 1815-ben kiváltságos jogot kapott, I. Ferenc osztrák császártól, egyszersmind az összes erdélyi római katolikus iskolában használatos tankönyv kizárólagos nyomtatási és árusítási engedélyét.⁸ A katolikus illetve a Hochmeister-féle nyomdák egyesítése, illetve a megnövekedett munkák következtében egy nagyobb helyiségre is szükség volt; először 1821-ben vásároltak telket, ezt kibővítették az 1827-ben vásárolt telekkel és egy nagyobb épület megépítésébe fogtak.⁹ Egy ehhez hasonlóan nagy befektetés volt az egykori Batthyány-féle nyomdának a megvásárlása 1829-ben,¹⁰ amit egy év alatt ki is tud-

* ILYÉS B. Hajnalka, PhD, bölcész, kutatási területe a magyar nyomdász- és könyvtörténet. E-mail: ilyes.hajnalka@gmail.com.

1 Jezsuita Akadémiai Nyomda 1726–1773.

2 Universitas nyomda 1774–1783

3 1790-ben indította be a kolozsvári magánnyomdáját, a már régebb működő szebeni nyomda mellé.

4 1783–1794 között dolgozott e név alatt.

5 V. ECSÉDY Judit: *A könyvnyomtatás Magyarországon a kéziszajtó korában. 1473–1800*. Balassi, Bp., 1999. 184.

6 1809–1883 között működött.

7 FERENCZI Zoltán: *A kolozsvári nyomdászati története*. Kvár, 1896. 105–108.

8 1815. július 28-án.

9 1829–1832 között épült a Petőfi (Avram Iancu) utca 15 szám alatti épület.

10 Bergai Józseftől vásárolták 12 000 forinton.

tak fizetni, annyira jövedelmezően működött a nyomda.¹¹ 1832-ben pedig a Bécsből rendelt könyomdát is sikerült felállítani.¹²

A haszonbéri kezelést rendszeres igazgatás váltotta fel,¹³ és megszervezték a nyomdai személyzet létszámát, teendőit, illetve a fizetését. Elsőnek Gegő Adolf kegyesrendi apátot nevezték ki igazgatónak (1809–1812), őt követték Koros Imre (1813–1831), Buzna Lázár (1832–1834), Bonda Benedek (1835–1841), Lezó Ferenc (1842–1846 október 9.), Szentpéteri Imre (1846 október 10.–1868), Finály Henrik (1868–1871). 1872 január elejétől a nyomdát K. Papp Miklósnak¹⁴ bérelte, 1880-tól 1881. december 31-ig¹⁵ pedig Ajtai K. Albert vezette. A rákövetkező év május 1-től Békésy Károly vette bérbe hat évre, ám csak 1883. december 31-ig használta.¹⁶

A Lyceum Nyomda első világi igazgatója Szentpéteri Imre főkormánybiztos írnok volt, őt a Lezó Ferenc október 9-én bekövetkezett halálát követő napon, vagyis október 10-én nevezték ki e funkcióba. Az Erdélyi Római Katolikus Státus Levéltárában őrzött levelek egy része bepillantást enged a nyomda igazgatói szerepkörébe és ezáltal megtudjuk, hogy mit is jelentett a katolikus Lyceum Nyomda vezetése, milyen sokszínű tevékenységet feltételezett ennek működtetése.¹⁷ A levelek nagyrészt adminisztratív jelleggel íródtak, ennek ellenére, még ha csak elvéve is, találunk köztük olyan információkat, amelyek érdekesek nyomdatörténeti szempontból is. Ezek segítségével próbáltam meg kirakni egy képzeletbeli mozaikképet a Lyceum Nyomdáról, és igyekeztem oly módon elhelyezni őket, hogy a hiányzó darabok ne csorbítsanak sokat az összképen. Nyomdát igazgatni nem lehetett könnyű feladat. Az általam megvizsgált 3–4 év dokumentumaiból¹⁸ több probléma is előbukkan, amiket a Lyceum Nyomda akkori igazgatója megpróbált megoldani: karbantartás, eladás, fizetések, kifizetések, beszerzések, adósságok behajtása, számadások elkészítése stb.

Egy nyomda működése feltételezi a megfelelő épületet, ahol a különböző gépek, felszerelések és egyéb anyagok mellett a papírt és az elkészült nyomtatványok elraktározására, megőrzésére is megfelelő körülményeket kellett fenntartani. A Lyceumi Nyomda épületének karbantartását – többek közt a már előbb említett okok miatt is – nem lett volna észszerű elhanyagolni, és nyilvánvalóan ez is az intézet igazgatójának feladatkörébe tartozott. Az ehhez szükséges pénz előteremtése, a munkálatok felügyelete és nem utolsósorban a munkák elvégzése után a felvett pénzzel való elszámolás mind Szentpéteri Imre feladata volt, mindezt pontosan véghez is vitte. Ráduly János¹⁹ püspökhelyettesnek a királyi Főkormánybiztoshoz 1861. július 30-án, Gyulafehérvárról küldött leveléből²⁰ tudomásunkra jut, hogy a Császári

11 FERENCZI: *i. m.* 105.

12 JAKAB Elek: *Az erdélyi nyomdák történetéhez*. Magyar Könyvszemle 6(1881). 1 sz. 26.

13 Uo. 25.

14 Meghalt 1880. február 22-én.

15 K. PAPP Miklós által kötött bérleti szerződés lejártának ideje vezette az egykori segédje-helyettese.

16 Békésy Károly eladta saját felszerelését Stein Jánosnak, aki egyúttal bérbe vette a katolikus nyomdát is.

17 A 19. századi kolozsvári nyomdatörténetről viszonylag keveset tudunk, ám a 19. század második felében történekről sem Jakab Elek cikkében, sem Ferenczi Zoltán könyvében nem találunk igazán számottevő információt.

18 Az idézeteket részben mai helyesírással közlöm, hogy ezek olvasását megkönnyítsem.

19 1798–1874 között élt.

20 Erdélyi Római Katolikus Státus Levéltára (a továbbiakban ERKSL) 3-as doboz, 4986/t 99, 1861.

Királyi Erdélyi Helytartótanács még 1860. szeptember 29-én 844 forint és 94 krajcárnyi összeget utalványozott a Lyceumi Könyv- és Könyomda épületének megjavítására. Az említett levelet megelőzte Szentpéteri Imre, 1861 július 27-én datált beszámolója a prépost úrnak címezve, amelyben az elvégzett javításokról (újacserepezés és csatornázás) tudósította, és egyben közbelépését kérte, hogy „a végbe vitt munkának az erre fordított költségeknek meg vizsgálása után Kőműves Pallér Stampf Károlynak még ki nem fizetett Cautioja 84 az az Nyolcvan Négy forintokban ausztriai értékkel kifizettetni megrendeltethetsek”.²¹

Nem tudhatjuk, hogy az 1832-ben befejezett épületet hányszor javíthatták 1861-ig, de 1863. október 8-án²² Szentpéteri Imre újra igényli bizonyos karbantartási munkálatok elvégzésére a pénz átutalását: „A Római Kathol. Lyceum Könyv s Könyomó Intézetében az udvar felőli zsendellyel befedett épület fedele az idő viszontagsága, régiség és a Convictus felől tett építések által merőben elromolván, ezen fedélnek újabban való megfedése elkerülhetetlenné vált, mivel különben az eső és téli hóesés miatt a szarufák könnyen elrothadnának, s több költségbe kerülne, nem különben az Intézetben mind a Könyv, mind a Könyomdában a szobák már több évektől kimeszelve nem lévén, ezen szobáknak kiigazítása és kimeszelése szükségessé vált”. Folytatja a „Cs: Királyi építészeti hivatal” által készített felmérés bemutatásával és a tető javítására még azon év őszére kéri a jóváhagyást, hogy a szükséges pénzösszeget felvehesse az intézet pénztárából.

Egy 1863. december 15-én készített kimutatás²³ segítségünkre van abban, hogy felmérjük mi mindent kellett beszereznie a nyomdának az akadálymentes napi tevékenységük lebonyolításához, illetve arra is, hogy miből tudta fedezni ezeket a kiadásokat:

Rendi szám	Bevétel	Ausztr: érték	
		for	kr
1	Könyv s Könyomdai hivatalos és privát munkákból	8816	60
2	Künn heverő Könyv s Könyomdai restanciákból	4540	6
3	Könyvek árából	100	
4	Házbér jövedelemből	210	
	összesen	13,666	66

Rendi szám	Kiadás	Ausztr: érték	
		for	kr
1	Igazgató fizetése	525	
2	Gondnok fizetése	420	
3	A Typographus és Lytographus legényeknek	4029	32
4	Mindennemű író és nyomtató papírosra, színes és visit bilét papírosokra	4818	74

²¹ Uo.

²² Uo. 11-es doboz, 32423 a345, 1863.

²³ Uo. 15-ös doboz, 169 a5, 1864.

5	6 öl kurta tűzifára	552	
6	Faolaj, lámpaolaj, gyertya, festék, enyv, ap, spongyia, s más Könyv s Könyomdai requisitumokra	348	94
7	Könyvkötői munkákért	102	48
8	Különbféle kiadásokra úgymint: lakatos, asztalos, üveges, fazakas, kőműves, szíjgyártói munkákra, kéményseprés, mosás, favágás, szemét és hókihordás s más apróbb kölcségek s igazításokra	642	98
	összesen	11439	46

Első látásra azt mondanánk, hogy a nyomda jövedelmezően működött, a táblázat végére fel is tünteti Szentpéteri Imre, hogy „*A bevételekből [...] a kiadást levonva [...] marad [...] 2227 for 20kr tiszta jövedelem*”. Viszont ha a bevételeknél feltüntetett végső összegből kivonjuk a „*restanciákat*”, akkor 9125 forint 4 krajcárral maradunk, és ez bizony jóval kevesebb, mint a kiadások nagysága. Hogy a különbséget miből fedezték, azt nem tudjuk, de abban biztosak lehetünk, hogy a nyomda anyagi gondokkal küzdött legalább 1861-től. Szentpéteri Imrét 1863 januárjában vonják kérdőre, amikor meg is ígéri a „*nehézség*” orvoslását,²⁴ de amint az 1863 decemberében megírt kimutatásból meglátszik, év végéig sem igazán sikerült rendezni a gondokat. Egyelőre egyebet még nem tudunk mondani, mint azt, hogy az ok abban keresendő, hogy az intézménynek nem sikerült időben behajtani az eladott könyvek, tankönyvek árát.

Az 1863-as év augusztusában nyilatkozatot ír Szentpéteri Imre a Királyi Főkörmányszéknek, amelyben megpróbál magyarázatokat adni a pénzügyi gondjaira és az emiatt ellene megfogalmazott vádakra.²⁵ A vádakat pontokba szedték (összesen nyolc pont lett); mindegyikre külön megfogalmazott feleletek olvashatók a nyilatkozatban. A negyedik pontra adott feleletből fény derül arra is, hogy mind magánszemélyek, mind hivatalok tartoznak a nyomdának. A magánszemélyek esetében azért nem tudja a könyvek árát behajtani, mert azok az emberek időközben meghaltak, és nem maradt annyi vagyonuk, amiből visszaigényelhetnék a nyomda iránti tartozást. A hivatalok esetében pedig Torda városát említi, hogy bár többszörös felszólítást is intézett ezekhez, még csak választ sem kapott. A hatodik pontra adott válasza arra tér ki, hogy szerinte nem lehetne jelentős pénzügyi szert tenni azzal, ha elárvereznék a nyomda által nem használt eszközöket. Ettől eltekintve tájékoztatja a Királyi Főkörmányszéket arról, hogy minél hamarabb intézkedik egy leltári kimutatás összeállításáról, amelyből látni lehessen „*az éppen haszonvehetetlené vált és elromlott kellékeket*”.

A különböző hátralékok és adósságok ellenére Szentpéteri Imre külön kitér arra, hogy papírt nem egy, hanem három évre előre szeretne vásárolni. Közvetve ugyan, de mindenképpen azt sugallja ez a kérés, hogy bőven lehetett munkája a Lyceum Nyomdájának.

Javaslatát nem fogadták meg, erről tanúskodik egy 1864. szeptember 13-án kelt levél,²⁶ amelyben a következőket olvashatjuk: „*[...] alázatos vélekedésem a lenne, hogy különösen a papírra nézve a szerződés a vállalkozóval nem egy évre, hanem ha a Felső Fő Kormányzók*

²⁴ Uo. 10-es doboz, 210 a4, 1863.

²⁵ Uo. 11-es doboz, 28817/a 307, 1863.

²⁶ Uo. 16-os doboz, 26709/a 308, 1864.

jóvá hagyni méltóztatik, három évre kötették a szerződvény, – mivel így a vállalkozó biztosabban láthatná el magát a papírnak különböző neveivel– mert ha magát bőven ellátja mindennemű papír neveivel s az egy évben el nem kél, biztosan remélheti, hogy a második és harmadik évben el fog kelni– S az Intézet is nem lesz kénytelen némely papír neveinek megszerzéséért sokszor betekig is várakozni, a mind ez az idén is gyakran megtörtént.” Papír nélkül nem lehetett nyomtatni és a várakozás nem okozhatott örömet a megrendelőnek, aki csak azt látta ebből, hogy a megrendelését nem honorálták a megígért időpontra, s ez utóbbi nem igazán kedvezett a nyomda hírnevének.

A fentebb említett, 1861/62. évi pénzügyi gondok megoldása céljából többek közt összeírták a Lyceum Nyomdában levő eladható könyvvállományt.²⁷ Bármilyen szomorú helyzet születte is ezt az intézkedést, nekünk ma ez nagyon fontos dokumentum, hiszen még nem sikerült összeírni a 19. századi kolozsvári nyomtatványokat és ebben is segítségünkre lehet majd bizonyos fokok.²⁸ A könyvlistát érdekesen állították össze, pontosabban két részre osztották, amelyből az első rész a „*Kimutatása azon könyveknek melyek továbbra is megtartandók*” a másik pedig a „*Kimutatása azon könyveknek melyek eladhatók*”. Mindkettőben négy oszlopba rendezték az adatokat, első a „rendi szám”, ezt követi az eladható vagy megtartható példányszám, aztán a könyvcím, míg az utolsó oszlop különböző megjegyzéseknek van fenntartva. Az első listán 60, a másodikon pedig 54 könyvcím van feltüntetve. Mai szemmel nézve kicsit furcsa, hogy bizonyos könyvcímek mindkét kimutatásban szerepelnek,²⁹ úgy, hogy az egyiknél feltüntetik, mennyit kell megtartani, a másikon pedig azt, hogy mennyi adható el belőle. Például Werbőczy István törvénykönyvéről először feltüntetik, hogy 182 darab megtartandó belőle, aztán meg azt látjuk, hogy 200 darab eladható. Mivel ez nem érvényes mindegyik könyvre, nem könnyű megértenünk, mi alapján szerepelt vagy sem két helyen is egyazon könyv; ám ott, ahol mindkét helyen megjelenik, ha összeadjuk a két számot, megtudjuk, hogy összesen hány példány létezett belőle az adott időben. Sajnos, azt már nem tudjuk kikövetkeztetni, hogy milyen példányszámban nyomtatták az adott könyvet.

A listákon magyar, német és latin nyelvű könyvek vegyesen szerepelnek. További nehézség az is, hogy nincs mindig feltüntetve a szerző neve is, ami főleg a tankönyvek esetében fordul elő. Ennek hiányában nehéz pontosan megállapítani, kinek a nyelvtan-, retorika vagy szám-tankönyvről van szó. A két listából összesen 90 könyvről szerzünk tudomást. Többek közt szerepel Székely Sándortól *Erdélyország története*,³⁰ amelyet először 1845-ben adtak ki Kolozsváron, vagy Campe J. H. átdolgozása, az *Iffabbik Robinzon*, amely Kolozsvárt először 1794-ben jelent meg,³¹ és ezek szerint még mindig nagyon népszerű olvasmány volt. Legnagyobb részét a listának a tankönyvek teszik ki, de találunk ókori szerzőket vagy ismeretterjesztő és vallásos könyveket is.

A megjegyzések rovatban az is megjelenik, milyen könyveket árulnak bekötve. Ezt is összeköthetjük az 1863-as számadással, hiszen ott is megtaláljuk a kiadásoknál a könyvkötői munkákat, tehát a népszerű könyveket megérte inkább bekötve árusítani. Ilyen megjegyzé-

27 Uo. 10-es doboz, 210 a4, 1863.

28 Kiadási év nincs feltüntetve, így inkább általános képet nyújt, mint konkrétumot.

29 Ezek a könyvek mindkét listán ugyanazzal a rendszámmal vannak feltüntetve, ami megkönnyíti a két kimutatás összevetését.

30 *Magyarország bibliographiája. 1712–1860.* III. Összeáll. PETRIK Géza. Bp., 1891. 512.

31 Uo. I. Bp., 1888. 376.

seket olvashatunk, hogy „Plato munkája kötve megtartható kötetlen eladható”,³² „Könnyező Szűz Históriaja kötve megtartható”,³³ vagy „Gál Domokos³⁴ munkája mind kötve van, megtartható”.³⁵ A könyvkötő neve után itt már nem szükséges kutakodni, mert Ferenczi könyvében olvashatjuk,³⁶ hogy ebben a periódusban Nagy-Ajtai Kovács Sándor³⁷ guberniális könyvkötővel állt kapcsolatban a Lyceum Nyomda.

Utolsónak hagytam egy 1862-ből származó levelet, amelyet a nyomda egyik alkalmazottjának panaszja indított el. Baricz József nyomdasegéd által benyújtott folyamodványa miatt 1862. február 22-én felkéri a kolozsvári Katolikus Lyceumi Könyv- és Könyomda igazgatóját, döntse el, hogy a nyomdasegédnek szükséges-e állandó fizetést kapnia, és ha igen, akkor magyarázatot kérnek tőle arra nézve, hogy miből is állna ez a fizetés.³⁸ Szentpéteri Imre március 3-án megírta válaszát,³⁹ ebből sok mindent megtudunk egy akkori nyomdasegéd állapotáról.

„Felséges Királyi Fő Kormányzók!

Méltóztatott a Felséges Királyi Fő Kormány folyó év Február hó 22. kén 4173/a 19 1862 Szám alatt Nyomtato Segéd Baricz Jozseffnek kérését, melyben ő hetenként állandó fizetés meg adatását kéri, kimerítő tudositás tétel végett vellem közölni, melyre is a közlött kérelem levélnek vissza zárása mellett, alázatos tudositásomat e következőkben teszem:

Baricz Jozseffnek kérelmében fel hozott azon állítása hogy ő havanként csak 12 forinttal 16 forintra rugo összevetet kapna helytelen, ugyanis ő az 1860. évben November December 859 és Január: 1860 kapott három hora --. -- 79 for: 40 k.

Febrarius Martius Aprilis 1860 kapott 65 “ 95 kr

Maius, Junius, Julius 1860 kapott 53 “ 55 kr

Augustus, September, October 860 kapott 66 “ 70 kr

összesen 265 for 60 kr

mely összevetet ha 12 hora eloszno k nem 16 forint jön neki egy havi bérre melyet ő legtöbbnek jelelt, hanem kapott havanként 22 forint: 5 kr.

1861-ben pedig

Novemb: December 1860 Január 1861 kapott három hora 60 for 85 kr

Februarius, Martius Aprilis 1861 kapott 59 for 95kr

Maius, Junius, Julius 1861 kapott 51 “ 15 kr

Augustus, September, October 1861 kapott 49 “ 15 kr

összesen 221 f 10 kr

32 195 bekötöttet és 300 kötetlen példány van megjelölve.

33 95 bekötöttet és 100 kötetlen példány van megjelölve.

34 A kolozsvári királyi lyceum igazgatója volt.

35 147 bekötöttet példány van feltüntetve.

36 FERENCZI: i. m. 106.

37 1834–1871 között dolgozott a nyomdának.

38 ERKSL 5-ös doboz, 4173/a49, 1862.

39 Uo. 5-ös doboz, 5064/a60, 1862.

melyet hasonlólag 12 hora elosztva nem 16 forintot mit leg többnek tett fel hanem havanként 18 forint 50 kr kapott. – Ezen évi első angáriában pedig ugymint November, December 1861 és januarius 1862 kapott 60 forint 90 kr három hora elosztva tehát kapott havanként 20 forint 30 kr- de továbbá azonállítása is Baricz. Joseffnek hogy jelenleg Nyomtato Segédek négyen vannak kik közül kettő hetenként 7 forintot kap valótlan, – mivel Nyomtato Legény csak ő egyedül van, segéd mellette csak egy gyakornok van kinek most pénzre hetenként 1 for 47 kr jár, rubázatra évenként 9 for 45 kr 3 pár csizmára évenként 6 for: 30 krs fejéreneműre évenként 3 forint 15 kr és szállás valamint a többi gyakornoknak is azon két egyén kik hetenként 7 forintot kapnak nem Nyomtato hanem Szedő Legények az egyik többmind 30 éve a másik pedig több min 25 éve hogy a Romai Kathol: Lyceum Nyomdájában működnek, – de közönségesen tudva van, hogy minden nyomdában a Szedő Legények jobb fizetéssel vannak ellátva mindt a Nyomtato Legények, kiváltképpen a miotta a Nyomtatásnál a Gyors Gépek inkább működnek, – a mi a szabad szállást és a fa illetéket illeti, az sem úgy van a mint Baricz. Joseff kérelmében elő adja mert fa illetőség egy Működő Egyénnek sem jár, hanem a Gyakornokoknak az Intézetben kellestven lakniak a Szedő Legény is véllek lakik, mely az Intézetre nézve hasznos mivel ezen gyakornokokra mind Iffiakra mindegy felvigyazo is egyfelől, de másfelől hogy ezen két Szedő Legény az Intézetben lakik már több mind 25 éve, s hogy ott laktak leg főbbképpen azért volt, hogy gyakran meg történék hogy éjszaka is kell dolgozni, mind ez több versen megtörtént nevezetesen a Cholera időkben, Marha vész és más rendkívüli esetekben, ugymint ez az 1848–dik és 1849–dik évben gyakran előfordult, hogy éjszakai időkben nagyon sürgös munkák érkeztek, melyeknek elkészítésével különösen a Szedő Legények voltak elfoglalva– és ehhez igen hasznos volt ha egy vagy két Szedő Legény rögtön jelen volt.

Végére mi azon állítását illeti Baricz. Joseffnek hogy 1854–től fogva el halálozott Nyomtato Legény Strompf Sámuel helyét potolta légyen ki merőben alaptalan, mivel a mind a Számadásokból kitézik csak November 8–kán 1856 szabadittatott fel a Gyakornoki esztendejéből és November 8–kán 1856 kapta ki az Inasi felszabadulására adattni szokott 30 Váltoforintot mely lészen Austriai értékben 12 forint 60 kr- tehát Strompf Samut csak mind Inas potolta ki 1854–ben 1855–ben és 1856–ban egész November 8–ig, mert csak azután lett Nyomtato Legény tudniillik November 8–tól fogva 1856 mely időtől fogva mellette egy Segéd alkalmazodott, – valamint ő volt Strompf Samu mellett eszerént mindt Nyomtato Legény nem 1853–tól fogva mely időtől fogva egész 1856–dik év November 8–ig csak Inas volt,– hanem 1856–dik év November 8–ig napjától fogva mondhatja magát Nyomtato Legénynek, de nem is potolta ki Nyomtató Legény Strompf Samu teendőit, – ki mind a Gyors Gépnél, mind a Kézi Sajtonál a hogy a dolog és szükség kívánta a maga teendőit az Intézet javára, és előmentére halála orájáig pontosan megtette.

Ezekből kiindulva, minthogy mind az első, mind a második és harmadik, s több okoskodásai merőben alaptalanok mivel hogy általánosán felvéve havi bére nem hogy 16 forintnál felyebb nem menne, hanem havanként 20 forintnál is felyül megyen, és így egyre másra hetenként 5 forintrá biztosan számíthat, mely heti bérrel egy Nyomtato Legény meg elégedhetik, – ennél fogva a hetenkénti bérnek /mely ugyis 5 forintnál több nem lenne:/ megadatását felajánlani szükségtelennek látom, sőt az Intézetre nézve károsnak is mivel eszerént minden Egyén lassanként hetenként munkája után meg érdemlő, s taxa szerént kiszámított bérét havanként meg állitando állandó fizetésre kívánná átváltoztattni, – hogy ha pedig hetenként 5 forintnal munkája után többet meg szerezhetni remél, telyes Szabadságában ál Négy heti felmondás után az Intézetet el hagyni, s maga Sorsa jövőendőbeli jobb biztosításáról gondoskodni– telyes tisztelettel maradván a

Felséges Királyi Fő Kormányshékeknek

Kolozsvárt Martius 3-kán
1862

Leg alázatosabb Szolgája
Szentpéteri Imre
a Romai Kath. Lyceum
*Nyomda Igazgatója*⁴⁰

Baricz József levele híján bizonyos dolgokat csak feltételezni tudunk, mint például azt, hogy „elégedetlensége” igazából a nyomdászlegény próbálkozása, hogy nagyobb fizetést kapjon. Valószínű, hogy a dicsérő szavak kíséretében említett Strompf Samu „nyomtató legény” elhalálózása után Baricz József, aki addig a segédeként dolgozott, úgy érezhette, hogy az elhunyt személyének fontossága is átöröklődött rá, nem csupán a beosztása.⁴¹ Ezt viszont erősen megcáfolja a levél utolsó részének hangneme, mert csöppet sem tűnik úgy, hogy nehéz szívvel válnának meg tőle, ha mégsem tudná elfogadni, hogy továbbra is ugyanannyi fizetséget kapjon.

Ferenczi pontos adatokat közöl arról, hogy 1834 és 1848 között hány szedő, illetve nyomtató dolgozott a Lyceum Nyomdában.⁴² A nyomtatóból legkevesebb kettő, legtöbb hat dolgozott évente, míg a szedők száma három és kilenc között variál. A fentebb idézett levélből megtudjuk, hogy 1862-ben még dolgozott két szedő, az egyik 1832-től, a másik pedig 1837-től, akik, mivel az intézetben is laktak, nem csupán mesterséget tanítottak a gyakornokoknak, hanem fel is vigyázták őket. Kár, hogy nem tudjuk meg e szedők neveit is, hiszen alapemberei lehettek a katolikus nyomdának.

A levelek által összesen négy év történéseiből (1861–1864) kaptunk egy kis ízelítőt, ami megkönnyíti, hogy elképzeljük a kolozsvári katolikus nyomda mindennapi tevékenységét, és kicsit másabb képet tudunk a segítségükkel kialakítani, mint ha csak a könyvtermelést magát elemeznénk. Természetesen ez utóbbinak a jelentőségét nem vitatjuk, de ha melléje állítjuk e dokumentumokat, azt az érzést keltik bennünk, hogy képesek vagyunk egy komplexebb képet nyújtani a Lyceum Nyomdáról. A kész könyvek a nyomda végtermékei, büszkeségei, de ahhoz, hogy megszülessenek, sok mindent elő kellett készíteni, gondoskodni kellett nyersanyag-ról és szakemberről, sok mindenben döntéseket kellett hozni, amiről sokszor csak az utókor ítélkezett.

40 Az eredeti levélben használt rövidítések egy részét feloldtam, hogy egyszerűbb legyen ezek olvasása.

41 Itt is elszámolja Baricz József az éveket, ugyanis Szentpéteri Imre bebizonyítja, hogy csak 1856. november 8-án szabadult fel.

42 FERENCZI Zoltán: *i. m.* 106.

EXCERPTS FROM THE HISTORY OF THE LYCEUM PRINTING HOUSE
FROM CLUJ (KOLOZSVÁR) (1861–1864)

Keywords: *19th century, Roman Catholic, Printing House, Lithography, Cluj, Imre Szentpéteri*

The article's aim is to present the problems faced by the Roman Catholic printing house in Cluj in the second half of the nineteenth century. By working with the documents written or received by Imre Szentpéteri, the director of the institution from that period, we managed to reconstruct what meant his everyday job and how he managed to deal with the various issues that appeared during the administration of the printing house and the lithography. These documents not only helped us in gathering information related to printing, but they also facilitated an insight into the mentality of those years.

INCURSIUNE ÎN ISTORIA TIPOGRAFIEI LYCEUM DIN CLUJ (1861–1864)

Cuvinte-cheie: *secolul al XIX-lea, romano-catolic, tipografie, litografie, Cluj, Imre Szentpéteri*

Articolul își propune să prezinte problemele cu care s-a confruntat tipografia romano-catolică din Cluj în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Prin prelucrarea documentelor scrise sau primite de către Imre Szentpéteri, directorul instituției din perioada respectivă, am încercat să reconstituim în ce anume a constat munca lui de zi cu zi și cum a reușit să abordeze diferitele probleme ce s-au ivit pe parcursul administrării tipografiei și a litografiei. Aceste documente au ajutat nu doar în adunarea informațiilor legate de tipografie, ele au facilitat de asemenea o incursiune în mentalitatea acelor ani.